

Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991–1998)

PAVEL PŠEJA*

Abstract: Civic Democratic Party as the Major Heir to the Civic Forum and an „Agent“ of the Party System of the Czech Republic

This article intends to present a thorough analysis of the development of the Civic Democratic Party from the beginnings of its existence until 1998 – i.e. the year which can be seen as the breaking point in its history. The main proposition is that the Civic Democratic Party has emerged as the representative of the most widespread tendencies and opinions established within Civic Forum and accordingly should be seen as the major expression of initial political visions, which were increasingly predominant in the first months after the regime change in 1989. Consequently, the article elaborates to a much detailed degree further developments within the Civic Democratic Party and its position within the party system – here, the underlying intention is to contribute to a deeper understanding of the behaviour and actions taken by the Civic Democratic Party and its leadership, thus making it possible to explain the logic of its position within the party system and of many particular events, in various ways related to the Civic Democratic Party, throughout the period in question.

Keywords: Civic Democratic Party, Czech party system, political right.

Přestože Občanská demokratická strana (ODS) je v horizontu dosavadní polistopadové existence českého stranického systému jeho nejvýznamnějším subjektem, nejsou v podstatě k dispozici nezávislé studie dokladující a analyzující řadu událostí spojených s jejím vznikem a následným vývojem. Přesně to je prostor, ve kterém se má pohybovat tento materiál – cílem tohoto textu je ukázat, že ODS je nejen formálním pokračovatelem Občanského fóra (OF), nýbrž zejména ve většinové míře rovněž pokračovatelem politiky, která měla v rámci OF nejvýraznější podporu. Zároveň je mým záměrem podrobně rozebrat některé více i méně známé aspekty vývoje ODS a vysvětlit tak logiku jejího vývoje a zároveň alespoň naznačit podstatu některých problémů, s nimiž se tato strana ve zkoumaném období potýkala.

* Autor působí na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií. Poštovní adresa: Katedra MVE FSS MU, Údolní 53, 602 00 Brno; email: palo@fss.muni.cz.

1. Okolnosti vzniku ODS

Kořeny Občanské demokratické strany se začaly formovat řadu měsíců před jejím faktickým vznikem, v každém případě minimálně od léta roku 1990. Již od října 1990 bylo jasné, že existuje výrazná poptávka po ustavení standardně strukturované politické strany s orientací, již by bylo možno jednoznačně charakterizovat jako pravicovou. Otázkou pouze bylo, zda takový subjekt vznikne vydělením z tehdejšího Občanského fóra či jeho transformací. Vývoj se postupně ubíral směrem k první z těchto variant, což pro etablování ODS mělo dvě podstatné výhody – za prvé skutečnost, že se nově vytvořená strana mohla vyznačovat vysokou mírou názorové shody, a za druhé předem danou existenci určité, více či méně strukturované členské základny. V tomto smyslu pak platí, že ani ODS nevznikala tak dočista „na zelené louce“.

Vznik ODS probíhal za poměrně bouřlivých okolností. Prvním konkrétním krokem k založení této strany bylo usnesení mimořádného, „rozlučkového“ sněmu Občanského fóra, který se konal 23. 2. 1991 v Praze a který přijetím „lánských dohod“ rozhodl o rozdělení OF na Občanskou demokratickou stranu a Občanské hnutí. ODS se deklarovala jako demokratická pravicová strana, hlásící se k pragmatickému realismu.

4. března 1991 byl oficiálně ustaven přípravný výbor ODS; jeho předsedou se stal Václav Klaus, místopředsedy Petr Čermák a Miroslav Macek. Všichni tři byli spolu se dvěma dalšími členy ODS delegováni do Koordináčního výboru OF, ustaveného na zasedání rady OF o den později.

Ministerstvem vnitra byla nově vzniklá strana zaregistrována 18. 3. 1991. Ustavující kongres ODS probíhal ve dnech 20.–21. dubna 1991 v Olomouci. Byly na něm přijaty stanovy, programové prohlášení *Cesta k prosperitě* a zvoleny příslušné stranické orgány. Předsedou strany se poměrem 220 hlasů proti devatenácti stal Václav Klaus, místopředsedy Petr Čermák a Miroslav Macek. Zvolena byla také sedmnáctičlenná výkonná rada, která 2. května 1991 potvrzuje jako předsedu poradního sboru Josefa Zieleniece a jako tajemníka hlavní kanceláře Petra Havlíka. Předsedy poslaneckých klubů ve Federálním shromáždění a České národní radě se stávají F. Houška (FS) a Stanislav Volák (ČNR).¹ Občanská demokratická strana se také již od okamžiku svého ustavení mohla těšit velice silnému parlamentnímu zastoupení – v České národní radě se k ní na počátku přihlásili 33 poslanci, ve Federálním shromáždění dokonce 39.

Své cíle a východiska ODS definovala takto: „Občanská demokratická strana si staví za cíl přeměnit Československo v moderní evropský stát založený na občanské společnosti, který se bude úspěšně rozvíjet ve všech oblastech života. Přihlašuje se k demokratickým tradicím první republiky a k cestě demokratického vývoje zahájené svržením totalitního komunistického systému v listopadu 1989. Cítíme odpovědnost za plnění volebního programu Občanského fóra pro parlamentní volby v červnu 1990 a pro komunální volby v listopadu 1990 a v jeho plnění chceme pokračovat.“ (*Cesta k prosperitě* 1991: 3) Zároveň se ODS deklaruje jako „pravicová konzervativní strana s moderní evropskou strukturou, jako strana navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratické tradice 1. republiky a na zkušenosti současných západních demokracií.“²

ODS se brzy stala nejvýznamnějším subjektem formující se pravé části stranického spektra. Faktory, které tomuto vývoji napomohly, byly v zásadě tři: 1) osobnost Václava Klause,

kteřý se pro velkou část české veřejnosti stal symbolem transformace a nadějí vkládaných do budoucnosti; 2) celková nálada ve veřejnosti, která se ve velké míře hlásila k „pravici“ a která vyjadřovala výraznou podporu probíhající transformaci; 3) sílící rozpory mezi českou a slovenskou politickou reprezentací, spojované s proklamovaným úsilím Slovenska o nezávislost a s otázkami kolem postavení tehdejšího předsedy FS Alexandra Dubčeka, kdy ODS zaujala jasné profederální stanovisko, k němuž se připojily i ostatní subjekty české pravice. Postup, který ODS volila, ukazoval, že jejím hlavním zájmem bude zachování a další prosazování hospodářské transformace, jemuž se všechny ostatní zájmy budou muset podříditi.

Prakticky hned po svém vzniku začala ODS vyvíjet snahy o slučování stran, které se hlásily k pravici. První jednání o možných koalicích či jiné formě bližší spolupráce probíhala s Liberálně demokratickou stranou (konkrétně s jejími představiteli Emanuelem Mandlerem a Bohumilem Doležalem) a také s Konzervativní stranou-Svobodný blok, nicméně ani v jednom případě nejsou úspěšná. 12. června 1991 proběhlo také jednání s Klubem angažovaných nestraníků (KAN) zastoupeným Bohdanem Dvořákem (pozdějším místopředsedou ODS). ODS a KAN se na tomto jednání usnesly na prosazování další spolupráce, jež byla chápána jako potenciální základ koalice všech pravicových stran. Zajímavým vývojem prošly vztahy ODS s jinými stranami pravice. Spolupráce mezi ní, Občanskou demokratickou stranou (ODA) a Svobodným blokem skončila na začátku podzimu roztržkou, přičemž obě menší strany oznámily, že již nadále nemají v úmyslu uvažovat o koaličních vztazích s ODS. Určité narovnání v ochlazených vztazích mezi ODS a ODA přinesla až jejich dohoda z 21. listopadu 1991, označovaná jako „pakt o neútočení“. Skutečnost, že v ODS existují snahy o iniciování šíře pojaté spolupráce pravicových sil, potvrdila především dohoda o volební a povolební spolupráci mezi ODS a Křesťanskodemokratickou stranou (KDS), která byla uzavřena 20. 11. 1991. Text dohody stanovoval, že takto vzniklá koalice „bude vycházet ze samostatných volebních programů završených společným programovým prohlášením a bude mít společnou kandidátní listinu“.³ Zároveň s touto dohodou byl pod označením „Rámcová dohoda o sestavení kandidátních listin“ podepsán neveřejný dodatek, který mimo jiné určoval, že „na každé kandidátní listině pro každý volební kraj a každý zastupitelský sbor bude jeden kandidát KDS na místě bezpečně volitelném, jeden kandidát na místě relativně volitelném (30%–35% volební úspěch) a ... 1–2 kandidáti na místě prakticky nevolitelném ...“.⁴ Tyto dokumenty měly potvrzovat předními činiteli strany proklamovanou blízkost ODS ke křesťanskému pohledu na svět a následně implikovat dojem, že výrazně jednostranně zaměřená ODS získává širší společenský a ideový záběr.

Ve dnech 22.–23. listopadu 1991 se v Plzni sešel první řádný kongres ODS, který potvrdil personální obsazení orgánů zvolených na ustavujícím kongresu. Dalšími místopředsedy ODS byli zvoleni Josef Zieleniec a Jiří Kovář. Kongres mimo jiné schválil teze volebního programu pro blížící se parlamentní volby, které nesly název 10x10 a které představovaly „volební platformu“ strany. Za zmínku stojí, že kromě témat, jež jsou pro ODS charakteristická (např. ekonomická transformace), strana za jednu z oblastí, na něž se v dalším období hodlá soustředit, označila i naplňování „lustračního zákona“.⁵

Přelom let 1991 a 1992 byl ve znamení zásadní roztržky mezi ODS a Občanským hnutím (OH), která byla definitivní tečkou za „duchem“ Občanského fóra a politiky, kterou zosobňovalo. ODS Občanskému hnutí vytýkala především nevyhraněnost, přílišný intelektualismus

a neschopnost prakticky (a úspěšně) řídit stát. Naproti tomu OH Občanskou demokratickou stranu obviňovalo z arogantního prosazování vlastních zájmů a nadměrného utilitarismu. Tyto rozpory se nakonec vyhrtyly do té míry, že ODS začala OH považovat za nejhlavnějšího soupeře v nadcházejících volbách. Dalším zajímavým aspektem byla snaha ODS proniknout i na Slovensko a působit zde jako samostatný subjekt. Již 14. a 15. srpna 1991 navštívilo vedení ODS v čele s Václavem Klausem východní Slovensko, 17. 12. 1991 Výkonná rada ODS rozhodla o rozšíření činnosti strany na Slovensko. V průběhu ledna 1992 začalo zakládání prvních slovenských organizací; slovenská „větev“ ODS byla jako celek ustavena 27. ledna 1992 v Levicích. 5. února 1992 byla ODS zaregistrována na Ministerstvu vnitra Slovenské republiky. Faktem ale je, že proti úsilí ODS samostatně se etablovat na slovenské politické scéně stály dva faktory: za prvé krátký čas do parlamentních voleb; za druhé nejednoznačné přijetí, jehož se její iniciativě dostalo (a to i od slovenské pravice). Výsledkem vstupu ODS na Slovensko byla volební koalice ODS a Demokratické strany, která byla s působností pro Slovenskou republiku uzavřena 20. března 1992. Přestože slovenská část ODS se rozvíjela vcelku úspěšně (5. května 1992 měla již 456 členů), povolební situace spějící k rozdělení Československa její perspektivy zmařila. 31. října 1992 se uskutečnilo setkání zástupců ODS na Slovensku, které sloužilo jako příprava na samostatnou existenci od 1. ledna 1993. 28. listopadu 1992 se v Žilině konal Kongres ODS Slovenska, který přijal stanovy samostatné strany a zvolil jejího předsedu. Po rozdělení státu slovenská ODS nakonec splýnula s Demokratickou stranou.

1. dubna 1992 byla uzavřena definitivní koaliční smlouva s KDS, která po uzavření výčtu jednotlivých bodů smlouvy podotýkala, že „obě smluvní strany považují tuto smlouvu za dobrý základ budoucí povolební spolupráce“, čímž *de facto* položila základ dalšímu sblížení obou subjektů.

26. dubna 1992 se v Luhačovicích konal druhý řádný kongres ODS. Kongres schválil volební program ODS, který obdržel název *Svoboda a prosperita*; ODS se v tomto programu definovala jako „strana konzervativní a pravicová“, která se „hlásí ... k ... občanskému principu“ a která prosazuje „pragmatickou, realistickou politiku“. Svou charakteristiku zde shrnula do tří zásadních principů: podle nich je stranou (1) občanskou, „pro níž základním kamenem ... je ... iniciativní jedinec“, (2) demokratickou a (3) konzervativní, „usilující o záchranu a obnovu základních hodnot evropské křesťanské civilizace“. Kongres také stanovil hlavní zásady volební kampaně, která podle něj měla být „vlídná“ a zbavená přílišného radikalismu.

2. Nečekaný úspěch

Parlamentní volby, které se konaly ve dnech 5. a 6. června 1992, ODS přinesly nečekaně výrazné vítězství. Přestože se s jejím vítězstvím do značné míry počítalo, byl výsledek, jehož koalice ODS-KDS dosáhla (do Sněmovny národů Federálního shromáždění 33,43 %, do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 33,90 %, do České národní rady 29,73 %), přece jen neočekávaně vysoký.⁶ Za ODS tedy bylo do Federálního shromáždění zvoleno 76 poslanců, do České národní rady 66 poslanců. Předsedou poslaneckého klubu ODS ve FS byl zvolen Jaroslav Mlčák, v ČNR Jiří Honajzer. Oproti předchozímu období 1990–1992, kdy ODS měla v české vládě pouze pět zástupců, z čehož tři byli členy vlády pouze poslední půlrok (Milan

Uhde, Karel Dyba, resp. J. Stráský, Jiří Novák, Igor Němec), ve vládě nové, jejímž sestavením byl 8. června 1992 pověřen předseda ODS Václav Klaus, měla jeho strana osm zástupců; ODS pak spolu s ODA, KDS a Křesťanskou a demokratickou unií-československou stranou lidovou (KDU-ČSL) vytvořila vládní koalici.

V období bezprostředně po volbách, které vyvrcholilo rozpadem federace, ODS sehrála zásadní roli při rozhovorech o budoucích vztazích mezi Českou a Slovenskou republikou. Způsob, jímž při nich vystupovala, byl předznamenán skutečností, že většina předních osobností v čele s Václavem Klausem nekandidovala do FS, nýbrž do ČNR, čímž dala jasně najevo, který ze zákonodárných sborů je pro ni prioritní. Přestože zástupci ODS na státoprávních jednáních zpočátku preferovali zachování federace, zdůrazňovali zároveň nutnost udržet její smysluplnost a funkčnost, přičemž někteří její představitelé připouštěli i možnost neústavního řešení.⁷ ODS byla v této souvislosti často obviňována (především opozičními stranami), že si v těchto jednáních osobuje více pravomocí, než kolik jí podle volebních výsledků přísluší, a že opomíjí své partnery v koalici.

V září 1992 se však také objevila první z afér, které ODS postupně provázely. V tomto případě šlo o kauzu podnikatelských aktivit Miroslava Macka, kdy společnost, ve které měl vlastnický podíl, v privatizaci získala rozsáhlý nemovitý majetek. Přestože Výkonná rada ODS, která případ projednávala, poměrem hlasů 9:4 přijala Mackovo vysvětlení, aféra nakonec skončila odstoupením M. Macka z funkce místopředsedy ODS a posléze i jeho dočasným odchodem z vrcholné politiky. Dozvukem celé aféry pak bylo lednové prohlášení V. Klause, jenž konstatoval, že M. Macek ztratil svůj politický kredit, a oficiálně se od podobného propojování podnikatelské a politické činnosti distancoval.

V této době, konkrétně 7. listopadu 1992, se v Praze konal třetí kongres ODS. Kongres schválil nové znění stanov, kde zásadní změnu představovalo zřízení funkce výkonného místopředsedy, který byl pověřen řízením hlavní kanceláře a manažerské sítě, a zavedení regionálního článku do stranické struktury ODS. Rozhodl také o oddělení slovenské části ODS a jejím konstituování jakožto samostatné strany. Předsedou ODS se opět stal Václav Klaus, výkonným místopředsedou byl zvolen Petr Čermák, dalšími místopředsedy pak Josef Zieleńiec, Jan Stráský a Jiří Vlach.

3. Na cestě k vrcholu

Na počátku roku 1993, tedy v prvních týdnech existence samostatné České republiky, došlo v ODS ke střetu mezi poslanci bývalé ČNR a FS: zástupci ODS v rozpuštěném Federálním shromáždění prosazovali variantu naplnění Senátu PČR poslanci bývalého FS, jejich kolegové v Poslanecké sněmovně PČR (přejmenovaná ČNR) byli proti tomu. Přestože lednové zasedání Výkonné rady ODS podpořilo převedení federálních poslanců do Senátu, 19 poslanců bývalého FS v únoru oznámilo, že pro neshody v této věci budou iniciovat svolání mimořádného kongresu strany. Jejich snaha však vyzněla naprázdno.

V tom samém měsíci na veřejnost pronikly dvě další „aféry“: jedna se týkala J. Kováře, vedoucího Úřadu vlády ČR, který byl svými stranickými kolegy obviněn, že některé poslance vlastní strany vydíral v souvislosti s lustracemi⁸; druhá výkonného místopředsedy P. Čermáka, který protestoval proti udělení licence na televizní vysílání firmě CET 21, aby o několik dní

později přiznal svou účast v jedné konkurenční společnosti. Přes tyto negativní jevy si však ODS uchovala pevnou podporu voličů, kteří jí připisovali velkou část zásluh za hladké a vcelku bezproblémové rozdělení federace.⁹

V první polovině roku 1993 došlo mimo jiné ke dvěma změnám v řadách vládních představitelů ODS – 4. ledna byl J. Stráský jmenován ministrem dopravy, 22. června byl Petr Lom ve funkci ministra zdravotnictví vystřídán Luděk Rubášem. V případě ministra Loma se možná výměna rýsovala již v dubnu téhož roku, kdy byl svými stranickými kolegy opakovaně kritizován pro nedostatky ve vedení resortu; Výkonná rada však tehdy jeho odvolání neodsouhlasila a doporučila mu, aby pro svou potřebu vytvořil poradní sbor. Ani tento krok však postavení P. Loma neposílil; jeho působení ve funkci se tak prodloužilo jen o dva měsíce.

Ve druhé polovině roku ODS věnovala největší pozornost otázkám církevních restitucí a územněsprávního členění státu. Výkonná rada, jež zasedala ve dnech 6.–7. listopadu 1993, potvrdila úmysl ODS prosazovat pomalejší tempo územněsprávní reformy s tím, že vyšší územněsprávní celky mají být vytvořeny do konce roku 1996. Celková koncepce v této věci však měla být dle stanoviska, jež ODS předložila po zasedání „koaliční čtyřky“ 2. listopadu, přijata až čtvrtým kongresem strany.

Tento kongres, v jehož předvečer V. Klaus oznámil konec hlavní části ekonomické reformy, se sešel ve dnech 27.–28. listopadu 1993 v Kopřivnici. Přestože se očekávalo, že dojde ke změně na postu výkonného místopředsedy, bylo ve funkcích potvrzeno kompletní vedení ODS: Václav Klaus byl zvolen předsedou poměrem hlasů 220 ku 48, obstáli i dosavadní místopředsedové Zieleniec, Vlach a Stráský. Petr Čermák byl zvolen až ve druhém kole, když se všichni jeho soupeři kandidatury vzdali. K významným událostem kongresu patřil také návrat Miroslava Macka do vrcholné stranické politiky (jako zástupce severní Moravy byl zvolen do Výkonné rady) a skutečnost, že se v podstatě nekonala očekávaná, rozsáhlá debata o aktuálních vnitropolitických problémech. Neprosadila se ani snaha J. Zieleniece a P. Havlíka, kteří usilovali o vytvoření programu „všedního dne“, jenž by stanovil cíle dlouhodobější než pouhou realizaci ekonomické transformace. Průběh a zejména tón kongresu, který *de facto* pouze zachoval stranický i koaliční *status quo*, vyprovokovaly námitky koaličních partnerů ODS, jež si podle nich přisvojuje všechny zásluhy za dosavadní úspěchy země.

V roce 1994 se ODS zabývala v podstatě týmiž hlavními tématy jako v předchozích měsících: otázkami reformy územněsprávního uspořádání, restituční tečkou a zmírněním majetkových křivd způsobených církvím a problémem postavení Senátu v ústavním systému ČR. Zatímco v prvních dvou bodech ODS vystupovala vcelku jednotně, v případě Senátu byl její postup trvale poznamenán názorem významné části strany (a zhruba poloviny poslaneckého klubu), že by bylo nejlépe Senát zrušit a z Ústavy vyškrtnout. Rozpory navíc zesilovala i nejednota ve věci volebního systému, jaký by pro volby do Senátu měl být případně použit. V červnu vystoupil poslanec a místopředseda rozpočtového výboru PS Richard Mandelík s prohlášením, podle něhož se v ODS asi 11 poslanců, kteří mají jiný názor ve věci restitucí židovského majetku a Senátu, snaží vytvořit konzervativní frakci. Tato iniciativa se však ve straně neprosadila.

31. ledna 1994 se v Nymburce konalo celostátní setkání, jehož účastníky byli zástupci všech oblastních organizací ODS a jehož námětem byly blížící se komunální volby. Zde bylo rozhodnuto, že do komunálních voleb půjde ODS na centrální úrovni samostatně, místní organizace však mohou uzavírat koalice s libovolnými subjekty s výjimkou Komunistické strany

Čech a Moravy (KSČM) a Sdružení pro republiku-Republikánské strany Československa (SPR-RSČ). V září strana představila centrální program pro komunální volby: dokument, který byl nazván *Rozvážně a odpovědně*, obsahoval patnáct bodů a v obecné sféře se zabýval aktuálními problémy života společnosti. ODS v něm ujišťovala, že její komunální program „směřuje k obnovení tradičně rozmanitého života v našich vesnicích a městech“, zdůrazňovala, že chce „co nejvíce zmenšit státní administrativu a přenést rozhodování přímo na občana“ a že „vznikající regiony se nesmí stát ohnisky nového centralismu ...“.

Před volbami se však ODS musela potýkat s další v řadě afér, které ji čas od času sužovaly. V říjnu vyšlo najevo, že firma Helbig před dvěma lety zapůjčila výkonnému místopředsedovi Čermákovi automobil zn. Mercedes, přičemž Čermák nezaplatil daň, kterou podle zákona měl v tomto případě zaplatit. Později se navíc ukázalo, že na vlastníky firmy Helbig byl vydán mezinárodní zatykač. Někteří představitelé ODS místopředsedu Čermáka obhajovali (např. J. Honajzer, ale také předseda strany V. Klaus), nicméně tato aféra definitivně potvrdila, že pro ODS je další setrvávání P. Čermáka v jeho dosavadní funkci nepřijatelné.

6. listopadu 1994 se v Brně za účasti všech hlavních komunálních kandidátů konala předvolební konference ODS. V komunálních volbách, které se konaly ve dnech 18. – 19. listopadu 1994, kandidovalo za ODS na 1645 kandidátních listinách více deset tisíc jejích členů. Přestože své kandidáty postavila jen ve čtvrtině obcí, ODS v těchto volbách získala 29,5 % voličských hlasů a 12 % mandátů, což mezi všemi zúčastněnými subjekty (mimo nezávislé kandidáty) znamenalo první místo podle získaných hlasů a druhé místo podle počtu mandátů.

Prakticky vzápětí po komunálních volbách se ODS musela vypořádat s další aférou: slavnostní večeře s premiérem Klausem, kterou ODS pořádala v Praze na Žofině a která byla spojena se značným finančním příspěvkem do její pokladny, se účastnili i zástupci podniků s významným majetkovým podílem státu. Tato aféra částečně ovlivnila i pátý kongres ODS, který se ve dnech 17. – 18. prosince 1994 konal v Karlových Varech. Václav Klaus zde ve svém projevu v souvislosti s touto aférou napadl koaliční partnery ODS a konstatoval, že „zcela vymizel elementární náznak jakékoli loajální spolupráce nedávno při záutočení na naši sponzorskou večeři.“ Dodal, že ODS vidí „problémy například v zemědělství, ... resortu obrany“; „leccos bychom dělali jinak i v privatizaci...“ (Bulletin ODS 1995, č. 1: 1–2)¹⁰ – tedy v resortech, které patřily do kompetence koaličních partnerů ODS.

Dalším významným prvkem pátého kongresu byla debata o potřebě dlouhodobého programu, již dva roky požadovaného J. Zieleniecem. Tentokrát V. Klaus, který navrhoval doplnit stávající programové dokumenty, neuspěl; kongres Výkonné radě uložil „připravit do 30. 9. 1995 návrh dokumentu s názvem *Politický program ODS*“, „vytvořit ... mechanismy a podmínky pro další kolo vnitrostraničné diskuse o programových otázkách“ a „předložit tento návrh ke schválení kongresu v roce 1995“.¹¹ Kromě toho kongres také schválil Václavem Klausem formulované hlavní úkoly ODS pro rok 1995, z nichž za nejvýznamnější lze označit požadavek „udělat další krok v ideovém ukotvení ODS, v rozpracování ... základních programových dokumentů, v přípravě východisek k sestavení volebního programu pro parlamentní volby v roce 1996“. (ODS se představuje 1995: 7) Debata ohledně nutnosti či nepotřebnosti dlouhodobého programu se v ODS vedly již dlouho a stále více se stávaly problémovým momentem, který vyvolával výrazné třenicové momenty mezi Klausem a Zieleniecem. K prvnímu sporu došlo na IV. kongresu ODS. Právě J. Zieleniec se zde s pomocí P. Havlíka pokusil prosadit přijetí dlouhodobého programu, jejich návrh byl ale odmítnut. Většina delegátů kongresu se totiž

přiklonila k mínění V. Klause, že úspěšnost strany je natolik vysoká a průkazná, že není nutné na jejím programu a politických metodách nic měnit. V průběhu roku 1994 se názory na tuto otázku nicméně začaly měnit a postupně sílilo přesvědčení, že místopředsedou Zieleniecem prosazovaný program potřebný je. Příčiny tohoto jevu byly v podstatě dvě: za prvé skutečnost, že přes veškeré mediální úsilí měly preference ODS více méně stagnující charakter (v té době oscilovaly v rozmezí 25–30 %, přičemž sama ODS odhadovala svůj potenciál voličských hlasů zhruba na úrovni čtyřiceti procent); za druhé sílíci přesvědčení uvnitř strany, že její politika postrádá větší koncepci.

V personálních otázkách kongres téměř potvrdil stávající obsazení hlavních funkcí ve straně; jedinou výjimkou bylo zvolení Libora Nováka ml. do funkce výkonného místopředsedy, jenž porazil dosavadního místopředsedu P. Čermáka, který se o svůj post znovu ucházel.

Hlavním výsledkem pátého kongresu tedy byla skutečnost, že programový spor zde byl rozhodnut ve prospěch zastánců tzv. dlouhodobého programu. ODS tím pádem získala možnost v budoucnu posílit svou programovou základnu, koncipovanou v duchu ekonomického liberalismu a idejí individualismu, o širší ideovou bázi, zaměřenou na ostatní aspekty života společnosti.

Významnou roli v procesu vytváření dlouhodobého programu sehrálo jednání Výkonné rady ve dnech 17.–18. února 1995, na němž byla schválena pracovní verze jeho základních tezí, jejímž autorem byl J. Zieleniec. Byl také stanoven harmonogram dalšího postupu: pracovní verze návrhu politického programu měla být podle něj schválena do 30. dubna¹²; konečná verze pak do konce roku. Problematika politického programu však nebyla jediným významným bodem, který se na tomto jednání probíral: z hlediska politických cílů ODS lze za ještě důležitější aspekt považovat skutečnost, že jako oblast, jíž se ODS v období do voleb 1996 má nejvíce věnovat, byla deklarována sféra sociální. V tomto rozhodnutí se jasně odrážel postupný přerod ODS v „catch-all party“, spojený se snahou obsadit co největší oblast středo-právěho prostoru a oslovit širší spektrum případných voličů.

Dalším významným prvkem, který začal stále výrazněji ovlivňovat chování ODS, byly stále komplikovanější vztahy ke dvěma z koaličních partnerů – ODA a KDU-ČSL. Zatímco KDS, s níž bylo podle V. Klause možné navázat „něco hlubšího“, byla subjektem, jehož vztahy s ODS byly prakticky bezproblémové, postoje zaujímané ostatními koaličními partnery ODS často považovala za nevhodné a ústy výkonného místopředsedy Libora Nováka se dokonce vyjádřila v tom smyslu, že se tyto strany sblíží s ČSSD a tvoří s ní společnou opozici. V této souvislosti není nezajímavé stanovisko předsedy poslaneckého klubu ODS J. Honajzera, který vyjádřil názor, že podobná spolupráce, jaká nyní existuje mezi ODS a KDS, může být v budoucnu navázána i s Liberální stranou národně sociální (LSNS).

Blízké vztahy mezi ODS a KDS a zároveň slabá voličská podpora Křesťanskodemokratické strany nakonec vyústily v rozhodnutí o integraci KDS s Občanskou demokratickou stranou. Po jednání Výkonné rady ODS, které se konalo ve dnech 2.–3. dubna 1995 a které se zabývalo různými variantami zapojení KDS do ODS, začala 25. dubna oficiální jednání o sloučení obou subjektů. Konkrétní podobu pak proces integrace obou stran dostal 22. června 1995, kdy byla oběma subjekty podepsána integrační smlouva.¹³ Tento dokument stanovoval, že celý proces bude rozdělen do tří fází: 1) od podpisu smlouvy do kongresu ODS a sjezdu KDS, tedy do listopadu 1995, 2) od kongresu ODS a sjezdu KDS do data sloučení, 3) od data sloučení.

Podle textu dohody měl proces integrace začít schválením integrační smlouvy vrcholnými orgány obou stran; v první fázi se pak počítalo především s tím, že se zástupci KDS začnou podílet na činnosti ODS a že se oba subjekty budou informovat o své činnosti. Ve fázi druhé, začínající schválením smlouvy zástupci členské základny, mělo přijít na řadu vzájemné seznámení se stavem hospodaření obou stran a měly být dohodnuty právní náležitosti spojené s definitivním sloučením. Bylo také ustanoveno, že zasedání poslaneckých klubů budou společná a že KDS deleguje své zástupce do orgánů ODS. Konečně část třetí pak konstatovala zánik KDS po konečném sloučení.¹⁴ Kromě částí týkajících se jednotlivých fází integrace smlouva upravovala také postup ve volební kampani a zařazení zástupců KDS na kandidátní listiny.¹⁵ Obecně vzato platí, že koncepce smlouvy KDS zajišťovala vcelku velkorysé zastoupení jak v orgánech ODS, tak – i když v poněkud menším měřítku – na kandidátních listinách pro volby do PS PČR v roce 1996. Pro ODS však toto spojení znamenalo posílení spíše jen personální a především utužení vlastní představy, že tak bylo stvrzeno její „image“ strany založené širěji, jež se neopírá jen o program hospodářský. Z hlediska zisku voličských hlasů její integraci s KDS nelze považovat za přínosnou.

4. Další volební úspěch

Krátce po zahájení integrace ODS a KDS začala i příprava na blížící se volby; ve dnech 9.–10. září 1995 se totiž konalo zasedání Výkonné rady ODS, na němž byla schválena jména čtrnácti hlavních kandidátů pro volby v roce 1996.¹⁶ Postup integrace a příprava strany na volby posléze tvořily také dvě hlavní témata, jimiž se zabýval šestý kongres ODS, který se ve dnech 18.–19. listopadu 1995 sešel v Hradci Králové. Kongres schválil nejenom smlouvu o procesu integrace mezi ODS a KDS, ale také definitivní znění dlouhodobého politického programu ODS, které již o měsíc dříve odsouhlasila Výkonná rada. Tento dokument, nazvaný prostě *Politický program ODS*, mimo jiné konstatoval, že ODS svou politiku staví „na individuálních svobodách, podnikavosti, soukromém vlastnictví, rovnosti šancí“, a navíc také „na konzervativních společenských hodnotách, obohacených řadou liberálních principů zakotvených v klasickém evropském liberalismu“. Dále kladl důraz na křesťanský fundament hodnot, které jsou podle jeho dikce všem lidem vlastní, a na odvěkou existenci české státnosti a naší příslušnost k Evropě. Jako celek *Politický program* důsledně razil tezi, že základní principy, na nichž ODS se staví, stále platí a je pouze třeba je opětně a přehledně shrnout. ODS zde deklarovala kontinuitní charakter své politiky, jímž jsou dány i její záměry do budoucna. Z dalších bodů kongres schválil pravidla pro výběr kandidátů a sestavení kandidátek pro parlamentní volby 1996, doplněná o příslušný harmonogram. Mimo to potvrdil lídry ODS za jednotlivé regiony do voleb do PS PČR: stali se jimi Václav Klaus, Josef Zieleniec, Ivan Kočárník, Jan Ruml, Jiří Vlach, Vladimír Budinský, Milan Uhde a Jan Stráský.

Období mezi šestým kongresem strany a volbami do PS PČR bylo takřka zcela vyplněno přípravou na volební kampaň. V únoru 1996 v ODS proběhlo schvalování volebních kandidátek; tento proces prakticky vyvrcholil na zasedání Výkonné rady ve dnech 2.–3. března, kde byly kandidátky ODS sestavené na úrovni krajů v podstatě beze změny schváleny. Na tomtéž zasedání také Občanská demokratická strana schválila volební program, který stejně jako před čtyřmi lety obdržel název *Svoboda a prosperita*. ODS tímto krokem potvrdila názor vyjádřený

již v *Politickém programu*, podle něž se její politika vyznačuje výrazně kontinuitním a stabilním charakterem. Program, který vycházel z premisy, že voličům nabízí posílení a utužení všeho, co bylo v minulých letech dosaženo, byl z formálního hlediska rozvržen do tří okruhů: první se zabýval oblastmi, jež bezprostředně souvisejí s fungováním státu jako takového (např. obrana, zahraniční politika), druhý se zaměřoval na hospodářské otázky a konečně třetí pokrýval všechny ostatní sféry, v nichž se stát angažuje. Obecně lze říci, že ODS patřil primát nejlépe a především nejobsažněji zpracovaného programu pro tyto volby. Na druhou stranu však také platí, že úsilí, jež ODS při volební kampani vyvinula, bylo do jisté míry negováno poněkud nešťastně zvoleným volebním sloganem „Dokázali jsme, že to dokážeme“, který u některých voličů vyvolával dvojznačné asociace.

Nový volební program byl představen na předvolební konferenci ODS, která se 31. března konala v Brně. Na téže konferenci pak došlo k oficiálnímu sloučení KDS s ODS, jež znamenalo konec samostatné existence Křesťanskodemokratické strany. Václav Klaus na tomto shromáždění charakterizoval cíle, které si ODS při „budování společnosti“ kladla dříve i v okamžiku konference. Podle něj ODS usiluje o společnost, jež mimo jiné „dá každému z našich spoluobčanů maximální šanci pro vlastní seberealizaci“, která „nebude paternalistická a falešně sociální ... ale ... umožní každému, kdo ... zůstává pozadu či mimo, aby se na plodech této společnosti také spolupodílel“, a která „zajistí ... co nejrychlejší nastartování solidního ekonomického růstu“. (Bulletin ODS 1996, č. 7: 4) Václav Klaus při této příležitosti také charakterizoval vztahy v koalici, jež označil jako „spor o přítomnost“ a konstatoval, že ze strany koaličních partnerů ODS se způsob vedení sporu „nezdá fair“. (Bulletin ODS 1996, č. 7: 5)

V předvolebním období se však také znovu objevily problémy spojené s nejasnostmi ve věci způsobu financování ODS. Ukázalo se, že ODS má problémy s prokázáním totožnosti svých sponsorů; Výkonná rada proto 3. května 1996 uložila místopředsedovi Novákovi, aby důsledně ověřoval údaje o odesílatelích všech finančních darů. Toto rozhodnutí však bylo v podstatě formální a k nápravě neuspokojivé situace nijak nepřispělo. Skutečností nicméně zůstává, že v předvolebním období tyto nejasnosti brzy zapadly a průběh kampaně vlastně nijak neovlivnily.

5. Povolební těžkosti

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, které proběhly ve dnech 31. 5.–1. 6. 1996, ODS získala 29,6 % hlasů; tento výsledek jí přinesl nejen 68 mandátů, ale znamenal také celkové vítězství ve volbách. Přesto však výsledky voleb způsobily, že ODS ztratila své dosavadní postavení, a to jak v rámci koalice, tak i ve vztahu k opozici. Z jejího hlediska se takto vzniklý stav vyznačoval nutností trpělivějšího a ne tak razantního prosazování vlastních předstáv, spojeného s rozsáhlejším vyjednáváním s koaličními partnery.

Již pouhých pět dní po skončení voleb, tedy 6. června, prezident Havel pověřil Václava Klause zahájením jednání o sestavení menšinové koaliční vlády. Jednání mezi ODS a ostatními koaličními stranami pak probíhala po celý červen; jejich charakteristickým znakem pak byl ostrý střet, který mezi ODS a jejími koaličními partnery vznikl ve věci poměru zastoupení jednotlivých subjektů ve vznikající vládě. ODS se nakonec musela spokojit pouze s osmi

ministerskými křesly¹⁷ a se skutečností, že se svými partnery ve vládě zaujme paritní postavení. Výkonný místopředseda ODS Libor Novák na prvním jednání Výkonné rady po volbách, které se konalo 28.–29. června 1996, na svou funkci, v níž se dopustil řady přehmatů¹⁸, které „image“ ODS příliš neprospěly, rezignoval s tím, že až do podzimního kongresu strany v ní bude působit i nadále.

Zajímavým vývojem v povolebním období procházel vztah ODS k jejím koaličním partnerům a zejména ODA. Václav Klaus, zřejmě veden snahou zaměřit se na případně posílení otřeseného postavení ODS, dal najevo, že by v budoucnosti uvítal sloučení těchto dvou subjektů; jeho úsilí však bylo rasantně odmítnuto. Avšak již 22. července ODS po jednání Výkonné rady prohlásila, že pro nadcházející senátní volby se spoluprací s KDU-ČSL a ODA nepočítá a nepokládá ji za přínosnou.

Ještě k mnohem významnější a pro další vývoj ODS nesrovnatelně důležitější události však došlo 5. srpna: toho dne totiž místopředseda strany J. Zieleniec, považovaný za hlavního oponenta „pragmatické“ politiky ODS, prohlásil, že ODS by měla přestat mluvit jen „jedním hlasem“ a konstatoval potřebu dát jasně najevo, že „velká strana, snažící se oslovit většinu občanů, nemusí mít na všechno jednotný názor“. Toto vyjádření rozpoutalo uvnitř ODS ostrou polemiku, dosud nejprudší, jakou strana vůbec zažila. Představitelé ODS se rozdělili na dvě skupiny: k první, která místopředsedu Zieleniece podpořila a vyjádřila názor, že je třeba zlepšit komunikaci uvnitř strany a některé prvky v jejím fungování, patřili kromě dalšího místopředsedy I. Pilipa i někteří předsedové oblastních organizací ODS. Ke druhé skupině se přiřadili například M. Macek, J. Koukal a M. Říman – zatímco však Koukal a Říman Zieleniecův názor přímo odmítli, Miroslav Macek připustil, že předseda Klaus je silná osobnost, která řadu členů od důslednějšího zastávání odlišných stanovisek odrazuje. Samotný Klaus vyjádřil svůj nesouhlas s místopředsedou Zieleniecem¹⁹ a prohlásil, že v tomto postoji má také podporu regionálních organizací.

Josef Zieleniec touto iniciativou v podstatě navázal na svou dřívější činnost a požadavky, které prosazoval již od roku 1993. Tentokrát se však neomezil jen na prosazování určité politické koncepce, nýbrž začal volat i po změnách systémových a upravení politického stylu, s nímž se ODS až dosud obracela na veřejnost. Rozrůzněnost postojů k jeho vyjádření zavdala také příčinu k úvahám o možných personálních změnách, ke kterým by mohlo dojít na prosincovém kongresu strany; nejčastěji se v těchto úvahách objevovalo jméno ministra vnitra Jana Rumla.

V září roku 1996 začaly ODS opět pronásledovat potíže spojené s problematikou jejího financování. Tomáš Dvořák, bývalý poradce Jiřího Vlacha a Josefa Zieleniece, ODS obvinil, že před volbami do Sněmovny přistoupila k přijímání úplatků a k využívání černých finančních fondů. Václav Klaus skutečnost, že T. Dvořák takové obvinění vznesl, sice nepopřel, avšak označil ho za „snůšku domněnek, dohadů a polopravd“. V této souvislosti se opět vynořila kauza údajných dárců Báce a Sinhy; ministr financí Ivan Kočárník nicméně prohlásil, že přijetím těchto příspěvků nebyl porušen žádný zákon a popřel, že by jeho strana měla v úmyslu tyto peníze odevzdat do státní pokladny.

Za tohoto stavu věcí se ODS rozhodla provést určité organizační změny: ve dnech 12.–13. října se v Poděbradech konal seminář členů Výkonné rady²⁰, z jehož jednání vzešlo několik zásadních doporučení – na nadcházejícím kongresu má být zmenšen počet místopředsedů (místo pěti jen čtyři) a jasně určeny jejich kompetence, bude zrušena funkce výkonného

místopředsedy, na jehož místo nastoupí hlavní manažer²¹ a hlavní pokladník. Za významnou skutečnost lze považovat i rozhodnutí, že v budoucnu mají být zřízeny odborné sekce, v nichž budou mimo jiné vznikat programové dokumenty strany. Výsledky jednání semináře jasně ukázaly, že Zieleniecova výzva se navzdory odmítavému postoji Václava Klause ve straně setkala se vstřícným přijetím.

Uvnitř ODS stále pokračovala diskuze o způsobu fungování strany – o rozruch se tentokrát postaral Miroslav Macek svou analýzou volebních výsledků strany, v níž mimo jiné poukázal na skutečnost, že vystupování předsedy Klause působí na veřejnost nepříznivě. Podle Macka by bylo vhodné, kdyby se ODS pokusila zvýraznit další osobnosti a vytvořit představu, že ODS funguje jako kompaktní, týmově koncipovaný celek.

Listopadové volby do Senátu PČR, vůbec první v dějinách České republiky, pro ODS ve srovnání s volbami do Poslanecké sněmovny přinesly mírné zlepšení, ale hlavně posílené sebevědomí. Zisk 32 mandátů oproti 25 mandátům sociální demokracie, zejména však skutečnost, že do druhého kola postoupilo 76 kandidátů za ODS (u ČSSD takto uspělo jen 48 kandidátů), vedení strany uspokojil.²² Mezi prvním a druhým kolem voleb se však opět vyhrotily vztahy mezi ODS a jejími koaličními partnery. Tentokrát se o nárůst napětí přičinil sám Václav Klaus, který se po skončení prvního kola snažil telefonicky přesvědčit ty kandidáty ODA a KDU-ČSL, kteří neuspěli, aby podpořili zástupce ODS. Vedení obou menších stran, které o akci předsedy Klause nebylo předem informováno, reagovalo velmi ostře a jeho postup označilo za nepřijatelný, což V. Klaus důrazně odmítl. Výsledkem těchto střetů bylo, že se vytvořila „neformální Fronta“²³ ostatních subjektů, zaměřená proti ODS, která vcelku úspěšně omezila její volební zisk ve druhém kole.

Jak vnitrostranická debata, tak i výsledky a průběh senátních voleb se odrazily na podobě sedmého kongresu ODS, který se ve dnech 7.–8. prosince 1996 konal v Brně. Přestože v personálním obsazení nejvyšších stranických funkcí k velkým změnám nedošlo – své místopředsednické posty obhájili J. Zieleniec (212 hlasů z 305 možných), I. Pilip (208) a J. Stráský (162), návratu do úplné stranické špičky se dočkal M. Macek (185 hlasů); samotný Václav Klaus pak byl opět zvolen předsedou hlasy cca 81 % delegátů (což ale bylo o 10 % méně než při předchozí volbě) – na kongresu zazněly nebývale kritické hlasy. Za všechny lze uvést slova Jana Rumla, který prohlásil: „Nebojujeme s protivníky silou argumentů a elegancí ducha, jen jim zlobně vracíme jejich podpasové údery, aniž by nás postihl nápad získat si dobře formulovanou věcností na svou stranu jejich nemalou soudnou část.“²⁴ Jako výraz snahy docílit nějaké změny v politickém stylu strany je možné chápat i návrat Miroslava Macka – staronový místopředseda, označovaný za „zlobivé dítě“ ODS, však představoval volbu přinejmenším rozporuplnou. Mnohem výraznější dopad na rutinní politický mechanismus strany řada delegátů očekávala od zřízení odborných komisí, jejichž existence dostala oporu v nově schválených stanovách; fakticky však mohly začít fungovat až po zasedání Výkonné rady ve dnech 15.–16. února 1997, kdy byl odsouhlasen jejich statut. Konečně poslední významnou změnou bylo již zmiňované zřízení funkce generálního manažera; podle předpokladů měl její držitel být zodpovědný za řádný chod strany a tudíž měl stát mimo politické funkce a povinnosti. Rozhodnutím o jejím obsazení, k němuž na kongresu nedošlo, však byla pověřena Výkonná rada, která o této věci měla jednat v následujících týdnech. Toto rozhodnutí nakonec padlo již 6. ledna 1997: toho dne Výkonná rada doporučila, aby byl hlavním manažerem jmenován Tomáš Ratiborský; zároveň také pověřila místopředsedu Macka, aby vykonával dozor nad

chodem strany, komunikací centra s regiony i stavem členské základny. Tomáš Ratiborský, volební manažer strany před senátními volbami a člen Výkonné rady, sice ještě 4. prosince nedokázal říci, zda se o post hlavního manažera hodlá ucházet²⁵, ale nakonec navzdory tomu, že na členství ve Výkonné radě bude podle příkázání stanov²⁶ muset rezignovat, tuto funkci přijal.

Krátce před vánočními svátky vyvrcholily rozpory, které ODS měla s oběma koaličními partnery. Poté, co KDU-ČSL za předsedu Senátu přes nesouhlas ODS prosadila Petra Pitharta a co někteří z jejích poslanců v prvním čtení podpořili návrhy zemědělského zákona a zákona o snížení věku odchodu do důchodu, které předložila ČSSD, ODS 19. prosince pohrozila, že uvažuje o vystoupení z koalice. Předseda Klaus na mimořádné tiskové konferenci prohlásil, že „KDU-ČSL svými posledními kroky v obou komorách parlamentu de facto vypověděla koaliční dohodu z června letošního roku“.²⁷ Jeho vyjádření jako obvykle narazilo na tvrdý odpor Josefa Luxe a o něco menší nevoli ODA, již se Klausova reakce zdála nepřiměřená. Postupem doby se však ukázalo, že podobně jako některé další spory, které se mezi vládními subjekty v průběhu roku 1996 vyskytly, i tato názorová výměna k ničemu nevedla.

V prvním čtvrtletí roku 1997 bylo pro ODS charakteristické latentní vření, které se navenek projevovalo rozdílnými názory v různých otázkách praktické politiky. Typickým projevem tohoto stavu byly neshody ve věci reformy zdravotnictví, která představovala jeden z největších „dluhů“ ODS – střetávaly se zde rozdílné představy Václava Klause (zastánce tzv. individuálních účtů), Miroslava Macka (proti účtům) i samotného ministra zdravotnictví J. Stráského, který v této záležitosti sice zaujímal postoj skeptický, nicméně je zásadně neodmítal. Mediálně mnohem „vděčnější“ se ukázal být postoj V. Klause ve věci česko-německé deklarace a případného přijetí „parlamentního“ dodatku, který by ji nějakým způsobem uvozoval. Když premiér Klaus 10. února oznámil, že se s předsedou Poslanecké sněmovny a ČSSD M. Zemanem shodl na tom, že obě strany budou hledat společné prohlášení k deklaraci, způsobil ve vlastní straně, která takový postup pevně odmítala, šok. Ministr zahraničních věcí a místopředseda ODS J. Zieleniec i drtivá většina poslanců PS za ODS se proti tomuto ujednání ostře postavili a odmítli je; sám Václav Klaus pak pod jejich tlakem o den později ustoupil a přejal stanovisko poslaneckého klubu. V souvislosti s touto událostí se ukázalo, že předseda Klaus opakovaně nerespektuje rozhodnutí grémia ODS a jedná i nad rámec pověření, která od něho případně získal.

6. Balíčky a krize

4. února v Poslanecké sněmovně jen o dva hlasy neprošel návrh komunistické poslankyně Z. Rujbrové, který vládě ukládal, aby ODS vyzvala k navrácení sedmi a půl miliónu korun, jež v roce 1995 získala od fiktivních „dárců“ Bácese a Sinhy. Zjistilo se totiž, že údajní dárci, kteří ODS měli přispět sumou ve výši 7,5 miliónu Kč – Lajos Bács z Budapešti a Radžív M. Sinha z ostrova Mauritius – žádný dar straně neposkytli (Bács byl v době, kdy k darování mělo dojít, již mrtev; Sinha o ničem nevěděl). Další potíže ODS nastaly na přelomu března a dubna, když se ze seznamu jejích sponzorů za rok 1996 zjistilo, že největším dárce v tomto roce byla firma Iceberg, která byla spojována s řadou finančních skandálů.²⁸ ODS se sice v tomto případě podařilo veřejnost přesvědčit, že si vyžádala informace dokladující, že činnost dárcovské

společnosti je v pořádku, avšak další komplikace jí nastaly poté, co Mladá fronta Dnes 5. dubna uveřejnila zprávu, že za několika lesními společnostmi, které v roce 1996 ODS dohromady přispěly částkou 8,6 miliónu korun, stojí tři finanční skupiny, z nichž minimálně jedna – Tercier – je spojována se zneužíváním peněz svých klientů.²⁹ ODS na tyto skutečnosti zareagovala prostřednictvím hlavního manažera T. Ratiborského, který prohlásil, že napříště, bude-li ODS nabízen finanční dar větší než sto tisíc korun, „si z veřejně dostupných zdrojů ověříme, co to je za firmu a kdo je jejím vlastníkem“.³⁰

V polovině dubna došlo k dalším událostem, které napětí v ODS dále zvýšily: nepříznivé makroekonomické ukazatele posledních měsíců 16. dubna přinutily vládu, aby předložila materiál známý jako „balíček opatření“, který *de facto* přiznával, že image České republiky jako „tygra“ střední Evropy je iluzí. Ekonomické potíže začaly být prakticky vzápětí spojovány i s problémy personálními. Výkonná rada ODS na svém zasedání ve dnech 19.–20. dubna pověřila předsedu Klause, aby usiloval o změny ve vládě; v souvislosti s možnými změnami na ministerských postech se však v ostatních stranách (zejména KDU-ČSL a ČSSD) nejvíce hovořilo právě o ministrech ODS – I. Kočárníkovi (finance) a J. Stráském (zdravotnictví). Jak tento fakt, tak i skutečnost, že ODS se vždy prezentovala jako hlavní tvůrce hospodářské reformy a že současné potíže byly tím pádem připsány na vrub právě jí,³¹ některé čelné představitelky ODS vedly k prohlášením, jež se svým obsahem dostávala do střetu s představami předsedy Klause. Poslanec Jan Klas 15. května navrhl svolání mimořádného kongresu, o tři dny později ho pak podpořila středočeská regionální organizace; s tímto názorem souhlasil také ministr vnitra Jan Ruml, který připustil možnost vzniku názorové frakce, i severočeská organizace strany. O další den později místopředseda Stráský předložil návrh, aby se ti ministři, kteří jsou zároveň místopředsedy ODS, vzdali svých stranických funkcí, protože souběh obou funkcí je kontraproduktivní. 20. května se ODS navzdory předchozímu vyjádření svého předsedy, že jde o „laciné gesto“ a jeho snaze dovolávat se úspěchů dosažených v minulých letech, rozhodla nahradit některé ze svých ministrů. Na zasedání Výkonné rady ve dnech 24.–25. května ODS rozhodla, že vládu opustí J. Ruml a I. Kočárník (v jeho případě přes tvrdý odpor V. Klause). Post ministra vnitra měl obsadit Petr Nečas, křeslo ministra financí Jiří Weigl. P. Nečas si však svou kandidaturu po několika dnech rozmyslel, což mu uvnitř strany značně uškodilo; rezignace J. Rumla byla proto prezidentem Václavem Havlem odmítnuta. Funkce se nakonec nechopil ani J. Weigl, kterého nahradil I. Pilip, jehož post ministra školství naopak zaujal Jiří Gruša.

Vnitrostranické reakce na tento bouřlivý vývoj byly rozdílné; nejdůležitější se proti dosavadní politice, kterou ODS praktikovala, postavil místopředseda Zieleniec, který nejdříve prohlásil, že ODS ztratila dynamiku a politickou invenci,³² a následně – 3. června – přímo obvinil Václava Klause, že jeho politické metody jsou špatné a že před členy vlády zatajil závažnou zprávu Mezinárodního měnového fondu. Přestože vzniklý spor byl (aspoň veřejně) urovnán již na zasedání politického grémia ODS 5. června, mělo vystoupení Josefa Zieleniece dalekosáhlé, nicméně protichůdné účinky: na stranu jednu vyvolalo nevoli mezi členy ODS, kteří mu zazlívali, že v předchozích dnech odmítl převzít křeslo ministra financí, kam ho strana chtěla delegovat, a kteří v jeho vystoupení nespatořovali smysluplný postup, na stranu druhou však jasně ukázalo, že ve straně existují různé názory a především i to, že pozice Václava Klause již je – aspoň teoreticky – zpochybnutelná. Z hlediska pozdějšího vývoje je velmi zajímavé, že prakticky jediným členem užšího vedení ODS, který se v té době za Zieleniece postavil, byl

Miroslav Macek, jenž v této souvislosti kritizoval způsob komunikace uvnitř ODS. Zmíněným jednáním politického grémia třenice uvnitř ODS na krátký čas ustaly; po prázdninách se však měly vrátit, a to ještě v mnohem rasantnější podobě.

7. Rozklad

Předehtou finálního konfliktu se 29. srpna 1997 stala Zieleniecova rezignace na poslanecký mandát. Prakticky vzápětí následoval další konfliktní moment, o který se 10. září postaral místopředseda ODS M. Macek svou analýzou nazvanou *Věc: Krize důvěry*, kterou bez projednání uvnitř strany předložil veřejnosti. Macek v ní poukazoval na chyby, kterých se podle něj ODS od svého založení dopustila, mj. např. nedokončenou privatizaci, zúžení transformace na ekonomiku a řadu jiných. Rozruch v ODS vzbudila zejména skutečnost, že Macek svůj materiál před uveřejněním s nikým ve straně neprojednal. V. Klaus na počátku listopadu reagoval vlastní analýzou, ve které představil 10 bodů, na které se dle jeho názoru ODS musí v roce 1998 zaměřit.

V té době se však již v ODS stupňovala krize vyvolaná problémy s financováním a postoji J. Zieleniece. Ten 23. října oznámil svou rezignaci na funkce místopředsedy ODS i ministra zahraničních věcí, přičemž své odstoupení zdůvodnil problémy s financováním strany a tím, že byla podstatným způsobem omezena jeho možnost podílet se na zásadních stranických rozhodnutích. Na jednání Výkonné rady ODS ve dnech 8.–9. listopadu 1997 bylo následně rozhodnuto, že na nastávajícím kongresu budou nově obsazovány posty minimálně dvou místopředsedů – J. Zieleniece a J. Stráského. Své funkce dali posléze k dispozici také I. Pilip a dne 11. listopadu i M. Macek. Ten navíc 18. listopadu představil další materiál s názvem *Co dělat*, ve kterém ODS navrhoval, aby začala s přípravou na volby. Výkonná rada rovněž rozhodla o ustavení pracovní skupiny, která měla za úkol zpracovat materiál o financování ODS.

27. listopadu se ke sponzorství ODS přiznal podnikatel a bývalý tenisový reprezentant Milan Šrejber, jehož dar byl skryt za jmény vymyšlených dárců. J. Zieleniec v reakci na jeho přiznání oznámil, že o možném sponzorství Milana Šrejbra věděl již před rokem a půl. Podle jeho slov byl o celé věci informován i V. Klaus. Večer téhož dne Grémium ODS reagovalo prohlášením, ve kterém přiznává, že „přes nedůvěryhodnost údajných dárců důsledně netrvalo na objasnění celé záležitosti“. O den později I. Pilip a J. Ruml prostřednictvím médií vyzvali předsedu Klause, aby rezignoval na svou funkci (tzv. sarajevský atentát). Zároveň se objevilo podezření, že ODS disponovala tajným kontem ve Švýcarsku, o jehož existenci měli být údajně informováni téměř všichni z nejužšího vedení strany. Z členů Grémia existenci konta potvrdili J. Zieleniec, I. Pilip, J. Stráský a Jiří Honajzer, zatímco V. Klaus, M. Macek a Tomáš Ratiborský ji odmítli.

V reakci na tyto události byl svolán mimořádný VIII. kongres ODS, který se konal ve dnech 14.–15. prosince 1997. Krátce před tím, 8. prosince, J. Ruml oznámil, že bude kandidovat na post předsedy ODS. Nicméně již několik dní před kongresem bylo jasné, že odpůrci V. Klause nemají velkou podporu, což následně potvrdil i samotný kongres. Klaus byl opět zvolen předsedou počtem 227 z 312 možných hlasů, J. Ruml získal jen 73 hlasy. Místopředsedy byli v prvním kole zvoleni B. Dvořák a Libuše Benešová, ve druhém kole M. Macek a Miroslav

Beneš. 19. prosince se v ODS vytvořila názorová frakce pod vedením J. Rumla a I. Pilipa, k níž se připojila asi třetina poslanců ODS.

Konflikt dále zesílil, když předsednictvo poslaneckého klubu ODS v příkrém rozporu s názorem vedení strany doporučilo 30. prosince I. Pilipovi, Michalu Lobkowiczovi, Stanislavu Volákovi a Janu Černému, aby přijali nabídku designovaného premiéra Josefa Tošovského a stali se členy nové vlády za ODS. 4. ledna ODS dala navrženým ministrům ultimátum, podle kterého měli buď podat demisi, nebo odejít z ODS. O den později Výkonná rada ODS ministry a ostatní příznivce Rumlovy názorové frakce vyzvala, aby opustili stranu. Z 25 členů rady podpořili ministry pouze čtyři.

Vzápětí na to začala vlna odchodů – I. Pilip vystoupil z ODS 8. ledna 1998, o čtyři dny později J. Ruml oznámil, že se chce ucházet o post předsedy nové pravicové strany. 13. ledna opouští ODS a s ním oficiálně i jeho názorová platforma, z níž o čtyři dny později vzniká Unie svobody (US). ODS tak přišla o zhruba 25 poslanců. 21. ledna pak z ODS odešel i J. Zieleniec. Mezitím ODS potkal další problém, když 15. ledna rezignoval na svou funkci čerstvě zvolený místopředseda B. Dvořák, který si dal za úkol zprůhlednit financování strany. Přestože Dvořák odmítl, že by jeho odchod měl něco společného s možnými nezákonnostmi v hospodaření ODS, některé její členy – zejména M. Macka – obvinil, že jeho snahy sabotují, což ODS ještě více poškodilo. V této situaci V. Klaus 16. ledna oznámil, že se uskuteční audit stranických financí, který provede renomovaná společnost Deloitte and Touche.

Od počátku února se situace v ODS začala uklidňovat a strana se začala orientovat na blížící se mimořádné volby. Šéfem volební kampaně byl 14. února 1998 jmenován Václav Mencl. Již předtím, 10. února, jednal V. Klaus o možné spolupráci s předsedou Demokratické unie Ratiborem Majzlíkem, v následujícím období se vcelku reálně jevila spolupráce s Občanskou demokratickou aliancí, kterou ODA 17. dubna ODS výslovně nabídla. ODS však vzhledem k velkým vnitřním problémům Aliance tuto nabídku neakceptovala. Mezitím, 28. března 1998, byli na regionálních konferencích ODS zvoleni lídři pro volby do PS PČR.

4. dubna 1998 se v Jihlavě konal IX. kongres ODS, který mimo jiné schválil změny stanov a striktní pravidla pro přijímání sponzorských darů. Přestože nešlo o kongres volební, konaly se volby na posty uprázdněné odchody jejich držitelů – na místo místopředsedy tak byl zvolen Ivan Langer a dovoleno bylo též několik členů výkonné rady. Kongres vyjádřil úmysl jednat s DEU a ODA o možné spolupráci, V. Klaus navíc vyzval KDU-ČSL a Unii svobody, aby s ODS vytvořily povolební koalici.

11. května převzala ODS výsledky auditu, který potvrdil nepořádky v účetnictví, využívání černých fondů a občasně fingování sponzorských darů. Auditóři rovněž konstatovali, že účetní záznamy byly v souvislosti s dary pro ODS systematicky zkreslovány, což působí dojmem podvodného jednání. Audit nicméně nepotvrdil ani nevyvrátil existenci zahraničních kont strany. Výsledkem celé aféry tak nakonec sice bylo zjištění mnoha závažných pochybení ze strany ODS, ovšem nebylo možné nijak prokázat, že by k většině docházelo vědomě a že by byla organizována na nejvyšší stranické úrovni.

Pro ODS události z přelomu let 1997 a 1998 znamenaly mimo jiné prudký pokles preferencí a s tím spojené nebezpečí částečné marginalizace. Přestože v jeden okamžik poklesly dokonce pod 10 %, začaly posléze opět růst; na počátku června se podpora ODS odhadovala na 17 % voličů, což nicméně stále bylo hodně pod standardní úroveň let předchozích. Výsledky voleb do PS PČR z 19.–20. června 1998 proto byly obrovským překvapením, neboť ODS

získala 27,7 % hlasů a 63 mandáty a stala se po sociální demokracii druhou nejsilnější stranou. Získala tak možnost zahájit seriózní jednání o nové vládě; již 24. června také proběhly první rozhovory ODS s Uníí svobody a KDU-ČSL o možných řešeních povolební situace. ODS si pro svou případnou účast ve vládě ovšem stanovila některé požadavky (např. její většina ve vládě, konformita koaličních poslanců s vládními návrhy zákonů aj.), bez jejichž naplnění nebyla ochotna na vládě participovat. Ani Unie svobody, ani KDU-ČSL však s požadavky Občanské demokratické strany nesouhlasily. Ve stejný den, kdy se konaly zmíněné rozhovory, vstoupila ODS v kontakt s ČSSD a jejich předsedové se shodli na podmínkách vzájemné komunikace. Poslední den měsíce června V. Klaus vyjádřil ochotu tolerovat menšinovou vládu ČSSD; 7. července pak ODS definitivně ukončila jednání s US a KDU-ČSL a rozhodla se akceptovat vládu ČSSD. Celý proces povolebních jednání byl završen 9. července, kdy ODS a ČSSD podepisují dokument, pro který se vžilo označení „opoziční smlouva“ a ve kterém se obě strany zavazovaly k dodržování mechanismů vzájemné komunikace a spolupráce v přesně specifikovaných bodech.

8. Souhrn

Při závěrečném resumé posice ODS je nutno konstatovat, že Občanská demokratická strana se zcela nepochybně profilovala jako nejsilnější a nejúspěšnější strana pravicové orientace, která po roce 1989 začala působit v české politice. Do této pozice ji vynesly výsledky voleb do České národní rady v roce 1992, nicméně již v předchozím roce a čtvrt své existence strana vykazovala potenciál, který takový budoucí vývoj činil velmi pravděpodobným. Je samozřejmě otázkou, jaké faktory se o tento úspěch přičinily. Přestože rozbor fenoménu ODS by nutně musel být záležitostí na samostatný odborný text, připomenou hlavní příčiny úspěchu ODS.

Za prvé ztotožnění ODS s procesem transformace, a to primárně transformace ekonomické, který byl velkou částí voličů zejména v první polovině devadesátých let chápán jako zcela zásadní prvek budování nové společnosti a vlastně i státu. Za druhé vysoká míra popularity (opět především v první polovině devadesátých let) předsedy ODS V. Klause, který byl navíc významným způsobem identifikován nejen se stranou samotnou, ale také se zmíněným procesem transformace. Za třetí neexistence reálné alternativy v pravé části stranického spektra, a to navzdory skutečnosti, že v určitých fázích vývoje stranického systému se vytvoření takové alternativy nezdálo zcela nereálné (Občanská demokratická aliance v roce 1994, Unie svobody v roce 1998, tedy na samém konci zde rozebíraného období). Za čtvrté poměrně vysoká stabilita elektorátu ODS, která je zřetelná již od voleb 1992 a která straně poskytuje dosti značnou „imunitu“ vůči výkyvům voličské přízně a změnám politických poměrů, přičemž vysoká míra identifikace voličů ODS se stranou vytváří pevný základ pro její dlouhodobě úspěšné fungování.

Přestože již jen z tohoto letmého výčtu je zřejmé, že ODS lze chápat jako stranu úspěšnou, v žádném případě to neznamená, že by se nepotýkala s určitými systémovými nedostatky. Opět jen namátkou můžeme zmínit problémy spojené s rozporem mezi ideovou sebedeklarací ODS jako strany konservativně-liberální a její praktickou politikou, v níž se principy této orientaci vlastní mnohdy příliš neodrážely, což bylo ve sledovaném období patrné hlavně v jeho druhé polovině. V této souvislosti také nelze pominout obvykle nepřipomínaný, leč potenciálně

velmi nebezpečný trend postupného oslabování voličské podpory ODS – přestože šlo o pokles hodně pozvolný, ukazovalo se, že každé volby do PS PČR, tedy v našem systému ty nejpodstatnější, byly pro ODS méně úspěšné než ty předchozí.

Poznámky:

1. Od listopadu 1997 do července 1998 ministr práce a sociálních věcí a zároveň člen odštěpené Unie svobody.
2. Viz <http://www.ods.cz/crhist.html>. Viz také Stanovy ODS, článek 2, bod 1, platné od 21. 4. 1991; v těchto stanovách se mj. také konstatuje, že ODS bude „stranou, která rozhodně odmítá marxistickou a leninskou ideologii ve všech jejích projevech a důsledcích a jejímž členům jsou cizí jakékoliv socializující a kolektivizující tendence v ekonomice a politice“.
3. Viz „Dohoda o volební a povolební koalici a spolupráci“, s. 1.
4. Viz „Rámcová dohoda o sestavení kandidátních listin“, bod 1).
5. Zákon 451/1991 Sb., plným názvem „Zákon, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky“.
6. Předvolební preference ODS se podle údajů IVVM stabilně pohybovaly jen těsně pod hranicí 20 %.
7. Např. M. Macek v rozhovoru pro Rudé právo (27. 6. 1992); již před volbami však variantu české samostatnosti otevřeně připouštěla ODA.
8. Toto obvinění sice nebylo prokázáno, avšak přetrvávající pochybnosti vedly k tomu, že J. Kovář byl na doporučení Výkonné rady v červenci z funkce vedoucího Úřadu vlády odvolán.
9. Vývoj volebních preferencí ODS na přelomu let 1992 a 1993 (IVVM): prosinec 1992 – 29 %, březen 1993 – 27 %, květen 1993 – 30 %.
10. V této souvislosti stojí jistě za zmínku, že Jan Ruml „večeři“ kritizoval a navrhl, aby se ODS části takto vybraných peněz vzdala. Jeho návrh nebyl přijat.
11. Viz *Usnesení V. kongresu ODS*, odd. VIII., odst. a), b) a c), in *Bulletin ODS*, 1995, č. 1, s. 3.
12. Viz *Usnesení Výkonné rady 17. – 18. 2. 1995*, bod šestý.
13. *Smlouva o procesu integrace mezi ODS a KDS (KAN)*, interní materiál ODS; z tohoto dokumentu vychází i následující text. Smlouvu za obě strany podepsali tito jejich zástupci: za ODS V. Klaus, L. Novák, J. Stráský, J. Vlach, J. Zieleniec a J. Honajzer; za KDS I. Pilip, V. Benda, M. Tyl, J. Litomiský a M. Benda; za KAN E. Dejmek.
14. V souvislosti s rozpadem poslaneckého klubu KDS byl do smlouvy zařazen článek 11, který určoval, že „počet zástupců z řad bývalých členů KDS v orgánech ODS ... se ... upraví tak, aby odpovídal faktickému počtu členů KDS, kteří se stali členy ODS.“ Toto ustanovení mělo zabránit nadměrnému zastoupení členů KDS v případě, že významnější část z nich přejde do KDU-ČSL nebo jinam mimo ODS.
15. Články 13–16 smlouvy; dohoda zajišťovala KDS minimálně čtyři volitelná místa plus další zástupci KDS, kteří by byli případně vybráni za volební lídry v některém z volebních krajů.
16. Byla to tato jména: V. Klaus, L. Novák, J. Zieleniec, J. Stráský, J. Vlach, J. Honajzer, M. Uhde, I. Kočárník, J. Novák, J. Ruml, J. Vodička a F. Šedivý; za KDS pak I. Pilip a F. Benda.
17. Kromě Václava Klause, který se stal staronovým předsedou vlády, za ODS se ministerských postů ujali také Josef Zieleniec (ministerstvo zahraničních věcí), Ivan Kočárník (ministerstvo financí), Jan Ruml (ministerstvo vnitra), Ivan Pilip (ministerstvo školství), Jan Stráský (ministerstvo zdravotnictví), Jindřich Vodička (ministerstvo sociálních věcí) a Martin Říman (ministerstvo dopravy).
18. Např. nejspíše postoj, který zaujal ve věci sponzorských příspěvků skrytých pod jmény LáJose Báce a Radzíva M. Sinhy; nebo problematicky koncipovaná a vedená předvolební kampaň.
19. Podle MFD z 28. září 1996 V. Klaus reagoval slovy: „To, co řekl pan místopředseda, je to, co cítí on. Já myslím, že to takhle necítím.“

20. Podle rozhodnutí Výkonné rady ze dne 21. září t. r.
21. Pro přesnost je třeba uvést, že pojmenování této funkce se postupně měnilo: nejdříve se užívalo označení generální sekretář, posléze – když někteří členové ODS namítali, že zde existuje nepříjemná asociace s funkcí generálního tajemníka – generální manažer, a nakonec – jak je uvedeno i v textu stanov z 8. prosince 1996 – hlavní manažer.
22. Za důvod ke spokojenosti mohlo vedení ODS považovat i procentní výsledky senátních voleb, třebaže tyto údaje v tomto případě neměly prakticky žádný význam. Pro kandidáty ODS hlasovalo 36,48 % voličů, kteří odevzdali svůj hlas; na druhém místě se umístivší ČSSD získala jen 20,28 %. (*Volby do Senátu PČR v roce 1996 1997*: 38).
23. *Mladá fronta Dnes*, „Senát je zvolen, pat potrvá“, 24. 11. 1996, s. 2.
24. *Mladá fronta Dnes*, „ODS se kriticky ohlédla a chce být přívětivější“, 9. 12. 1996, s. 1.
25. *Mladá fronta Dnes*, „ODS zatím neví, koho zvolí generálním sekretářem“, 5. 12. 1996, s. 2.
26. Článek 11, odst. j) stanov platných od 8. 12. 1996.
27. *Mladá fronta Dnes*, „ODS pohrozila odchodem z vlády kvůli lidovcům“, 20. 12. 1996, s. 1.
28. Iceberg vlastnil podíly ve třech zkrachovalých bankách – Podnikatelské bance, Ekoagrobance a První slezské bance – a čelil podezření, že je vytuneloval.
29. *Mladá fronta Dnes*, „Za sponzory ODS a ODA stojí banky“, 5. 4. 1997, s. 1–2; ODA od stejných firem dostala dokonce 18,1 miliónu korun.
30. *Mladá fronta Dnes*, „ODS slibuje, že si dá na své sponzory větší pozor“, 16. 4. 1997, s. 2.
31. Podle údajů IVVM ODS získala v březnu 26 % volebních preferencí, v dubnu 23 % a v květnu již pouhých 18 %, což byl její nejhorší výsledek od září 1991.
32. *Mladá fronta Dnes*, „Vedení ODS je bezradné, průzkum stranu zaskočil“, 16. 5. 1997, s. 2.

Prameny a literatura:

Odborné texty:

- Dvořáková, Vladimíra a Gerloch, Aleš. 1996. *Krystalizace struktury politických stran v České republice po roce 1989*. Praha: Česká společnost pro politické vědy.
- Fiala, Petr a Mareš, Miroslav. 1997. „Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992)“. *Politologický časopis* 4, č. 1, 104–126.
- Fiala, Petr a Mareš, Miroslav. 1997. „Vývoj systému politických stran v České republice (1992–1996)“. *Politologický časopis* 4, č. 3, 305–316.
- Fiala, Petr, Mareš, Miroslav a Pšeja, Pavel. 1998. „Vývoj politických stran a jejich systému po listopadu 1989“. In: *Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*. Ed. Jiří Večerník. Praha: Academia, 269–287.
- Fiala, Petr, Mareš, Miroslav a Pšeja, Pavel. 2000. „Český stranický systém po roce 1989.“ In: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Ed. Pavel Marek. Olomouc: FF UJEP, 359–373.
- Fiala, Petr a Pšeja, Pavel. 1998. „Vývoj organizační struktury českých politických stran po listopadu 1989.“ *Politologický časopis* 5, č. 4, 419–430.

Tiskové zdroje a prameny:

- Benešová, Libuše. 2001. *Kronika ODS – 10 let historie*. Praha: ODS.
- Budování státu, 1990–1996*.
- Bulletin ODS, 1991–1997*.
- Cesta k prosperitě*. 1991. místo vydání a vydavatel neuvedeno.
- Mladá fronta Dnes*, „ODS zatím neví, koho zvolí generálním sekretářem“, 5. 12. 1996, s. 2.
- Mladá fronta Dnes*, „ODS se kriticky ohlédla a chce být přívětivější“, 9. 12. 1996, s. 1.

- Mladá fronta Dnes*, „ODS pohrozila odchodem z vlády kvůli lidovcům“, 20. 12. 1996, s. 1.
- Mladá fronta Dnes*, „Za sponzory ODS a ODA stojí banky“, 5. 4. 1997, s. 1–2.
- Mladá fronta Dnes*, „ODS slibuje, že si dá na své sponzory větší pozor“, 16. 4. 1997, s. 2.
- Mladá fronta Dnes*, „Vedení ODS je bezradné, průzkum stranu zaskočil“, 16. 5. 1997, s. 2.
- ODS se představuje*. 1995. Praha: vydavatel neuveden.
- Politika v České republice, 1997–1998*.
- Politický program ODS*. 1995. Praha: vydavatel neuveden.
- Stanovy ODS*, místo vydání neuveden, 21. 4. 1991
- Stanovy ODS*, místo vydání neuveden, 17. 12. 1994
- Svoboda a prosperita: volební program Občanské demokratické strany*. 1992: místo vydání a vydavatel neuveden.
- Svoboda a prosperita – volby 1996*. 1996. místo vydání a vydavatel neuveden.
- Volby do Senátu PČR v roce 1996*. 1997. Praha: ČSÚ.